

ab. Quia sic non se intuiscent peccatis & periculis, quae mercatura ferre debet; à quibus etiā interpositae personae, per quas Clerici negotiantur, non se abstineant, satis tamen est ipsos Clericos bona, & integræ esse conscientię, & sapienti admonere suos. Tertio, quia lucrum quod est finis mercaturæ, non est prohibitum Clericis, si convertatur in usus honestos, ut colligatur ex cap. Clericus, dist. 91. & infra magis declarabitur.

Confirmatur. Tum ex Clement. 1. de Statu Monachorum, ubi dicitur Monachos, quibus per se venari prohibitus est, posse id per alias facere: ergo à simili negotiis, quæ Clerici per se ipsos exercere licite nequeunt, poterunt tuta conscientia per alios Tum ex Clem. 1. de Vita, & honest. Clericus, ubi inhibitus est Clericus, ne officium tabernari, aut macellari personaliter agat; qui voce personaliter, manifeste significatur, solam negotiationem personalem per se ipsos illis interdic, non autem per alios.

Advertendum est tamen, quod quando dicimus licet Clerici negotiationem, que mercatura est, per alios exerceri, non sic intelligendum est, quasi apponenda sit ab ipsa opera, & industria, quæ ex directo pertinet ad mercatum, sed solum possunt conferre pecuniam, seu dare illam aliis qui negotiantur ad lucrum Clerici. Ita eum dare pecuniam non est propriæ, & strictè mercatorum esse, siquidem viri nobilissimi, & vidue honestissime solent collata mercatorum pecunia per contractum societas lucrum querere, nec tamen propterea mercatores dic solent.

Tertia & ultima responsio pars, quod non delinqunt Clerici mortificare, taliter negotiando, ut divitias acquirant, familiam sum nobilitando.

Probarunt Primi. Quia appetere lucrum, & divitias tunc solam est peccatum mortale, quando appetitur tamquam ultimus finis: ita ut magis diligatur lucrum, quam Deus, & opes præferantur divinis mandatis, ut docet D. Thom. cum commun. 2. 2. quest. 118, ut autem contigit in caso proposto.

Secunda. Quia etiā finis negotiations sit lucrum, cum hoc non sit intrinsecè malum, & à Clerico negotiante referatur in aliis fini honestum & bonum, qualis est amplitudo, decus, & honor sue familie, negari non potest, actionem Clerici tali fine cohonestat esse licitam, & à peccato alienam.

Confirmatur ex Concil. Agathensi, quod referunt de Celeb. Missæ, cap. 1. ubi habetur, quod licet Clerici in rebus se exercere ad lucra honesta, modo suo muneri, divinisque officiis non desint, & posse Clericos ad suorum sustentationem lucrum querere, testatur Gloss. in cap. Peruenit, dist. 8. 2. Avaricia causa, & cap. Negotiatorum 88; dist. 3. Anton. 3. p. 1. cap. 2. 2.

Tertio. Quia data etiam, quod praefatus Clericus negotiando per avaritiam peccaret eorum ramen omnium, quæ per illam acquirit (absque illa alterius injuria & iniustitia) fit versus dominum, & potest de hisce acquisitionis perinde disponere, ac de aliis patrimonialibus, vel quasi patrimonialibus, scilicet & iustè quæsatis, sicut qui in loco sacra aliquia per empionem, vel aliam justum contractum acquirit, tamen vere est eorum dominus, & sic potest de illis disponere, & primogenitaram restituere, ut potest si contractus iniret, & eadem acquireretur in loco profano. Juxta Gloss. receptam in cap. Debet, & fin. de Immanit. Eccl. lib. 6.

Præterea, quod illa sola avaritia, quæ est contraria virtutis speciali, non autem alia, quæ adversarii justitiae generali, & ceteri virtutibus, impedit poenitentiam disponendam liberæ de acquisitionis per illam nec inducit obligationem aliquam restitutiois, ut inquit S. Thom. 2. 2. q. 117. art. 1. & 2.

Nec obstat Si quis adducat Extravagantes futili. III. & Pii IV. & aliorum Pontificum, quibus non solum quæsita per negotiationem illicentia a personis Ecclesiasticis, sed etiam per quoscumque alios modos a sacris canonibus prohibitos, esse reservata Papæ, & pertinere ad Cameram Apostolicam statuit, & ita esse usi receptum, ut quoties scribet Clericum vel Monachum, post mortem sicut reliquias aliqua bona quæcumque illa sint, acquisita per officia, contractus, vel obsequia eisdem verita, statim à Camera Apostolica apprehendi, & occupari soleant.

Resp. Prim. Quod summi Pontifices loquuntur, de acquisitione per negotiationem etiam, quæ mercatura est, exercitam per eosdem Clericos, & de officiis etiam quibusdam abjectis, & omnino indecentibus, que sacri Canones eisdem prohibent, ne personaliter talia agant secundum autem de acquisitionis per negotiationem, & modos a nobis supra declaratos.

Resp. Secund. Quod quamvis in foro exteriori, quod sapienti facultate presumptionib[us] ad aliquid agendum, & judicandum, subjecta sint Fisco Cameræ Apostolice omnia bona, que à personis Ecclesiasticis acquiruntur, per quoscumque negotiations per ipsos, seu alicui exercitas, quantoq[ue] probabilis suspicio adest, quod hæc hanc comparaverint immensissime sess intermixtum actionibus prohibitis, in foro tamen conscientiis, in quo rei veritas spectatur, tutus manet Clericus, qui ex lucro per licitas negotiations acquistis majoratum ad sua familiæ honorem instituit, vel ad opus alium laude dignum.

Ex his collige, Religiosum extra claustra degentem de licentia suorum superiorum, cui Monasterium de vita & vestitu non providerit, sed quæ suo labore & industria acquiri, relinquunt ei ad honestam sui sustentationem; posse de his licite negotiari, pecunias societati dare, & alia facere ex sibi concessis, ad se honestis, & honorabilis sustentandum, & ad eadem operibus p[ro]l[oc]pendanda, quæ votum solemnē paupertatis, est tollat capacitem querendi, & habendi dominium rerum temporalium sibi in particulari, non tamen tollit capacitem, & facultatem administrandi res temporales, & acquirendi eas ad sui sustentationem de licentia superioris, qui citam tacite illam concedit.

Quod si quis adducat: peccare mortiferè religiosum, contrahendo, vel quasi contrahendo, adeundo haræditatem, acceptando donationem, vel legatum, & cetera hujusmodi, eo quod per votum solemnē paupertatis nos tantum omnibus eis quæsatis, & querendis, immo etiam capaciti querendi renuntiavit, ut docet D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 3. ad 6.

Resp. Id verum esse, quando contrahunt, emunt, & negotiatio intentione actuali, seu virtuali acquirendi illa bona, seu pecunias sibi quoad dominum (hoc enim repugnat voto paupertatis) scilicet autem est, quando intendunt saltem virtualiter acquirere illa Ordini, & Monasterio quoad dominium, sibi autem quoad usum tantum de facultate Superioris: pecuniam enim monasticum licetum esse religiosum, constat ex cap. Monach. de Statu Monach. Quia etiā habere proprium quoad dominum & proprietatem, vel quæsatis, seu quod veram possessionem, ut quasi juris pecuniarum, seu quoad usumfructum, vel usum, præseriat, quæsatis sunt iura, repugnat voto solemnē paupertatis, non tamen quoad detentionem, vel usum, administrationem & possessionem facti tantum, quia hujus sunt etiam capaces servi, & quivis alius, leg. Stipulatio ista, §. Hac quoque, ff. de Verbor. obligatione, §. Placet, ff. de Acquir. & h[ab]et, §. tota. Inst. per quas personas nobis acquirit.

Quod si quis aducat urgat ex verbis Cone. Trid. cap. 2. de Reg. Sess. 25. „Nemini igitur Regularium tam viorum, quam mulierum, sicut bona immobili, vel mobilia, cuiuscumque qualitatibus fuerint, etiam quovis modo ab eis quæsita, tamquam propria, aut etiam nomine Conventus possidente, vel tenere, sed statim ea Superiori traducant, Conventuque incorporentur. Et infra: nec deinceps

„licet Superioribus bona stabilia alicui Regulari contrahendit, etiam ad usumfructum, vel usum, administrationem, aut commendam.“ Quibus verbis prohiberi videtur Religiosis habere aliquid proprium, quomodo cumque etiam ad usum, nec etiam de licentia Superioris.

Resp. Quod Concilium ibi loquitur de proprio quoad verum dominium, & veram proprietatem, seu quoad facultatem administrandi tam libere, ut in usu quoscumque etiam profanos possit disponere, veluti seculares de veri proprio disponunt: hoc enim simpliciter prohibent Regularibus; nec Praelati possunt talam licentiam concedere: neque ipsim Praelati ea uti; cum adverterit vota pauperitatis sed non loquitur, nec prohibet tale proprium, quoad administrationem tam, per quam valeat disponere in suis usus honestos, & alios p[ro]t[er]ius tantum de Superioris licentia expressa vel tacita: cum hoc peculiū genus concedat Concil. Lateran. relatum in cap. Monach., de Statu Monach. & probat Panormit. in cap. Cum ad Monasterium, de Statu Monach. & Bartholomaei coniuncte in hoc receptus in autem ingress. Cod. de Sacrosanct. Eccles. ubi inquit, valere professionem, qua aliquis profiteretur cum pacta adjecito per viam modi, sed non conditionis, qui suspendat actum, ut sibi relinquatur administratio suorum bonorum ad se sustentandum: quod pactum etiā ab Praelato successore, immo in rigore juris, ab eodem revocari valeat, manente semper professione in suo robore, ut asserit Panormitanus in cap. Edoceri, de Rescript. eam tamen licite, si volunt, possunt Praelati servare, quod est nostra responsio fundatum.

De Monopolio Nota tunc illud propriæ esse, cum unus, vel pauci conspirant & faciunt, ut ipsi soli certum genitum mercium vendantio preto, qui ipsi liberat. Et si tribus modis.

1. Ex Principi, vel Reipublice auctoritate, aut privilegio, ex rationibus causa pro bono commun. v. g. in casu, quo ob nimis expensis nemo vellet tales merces in copia adducere: Vel si quis propriis sumptibus, & industria rem comparavit, qua de causa Typographio à Princeps datur privilegium, ut ipse solus suis sumptibus libros impressos deinceps imprimat & vendat.

2. Dum plures negotiatores inter se convenient de coemendis omnibus mercibus aliquis generis, ut omnes ab eis emere tenentur; vel quando impediunt, ne similes aliquid ab illo aliter ventur.

2. Quando conspirant in pretium, ut nullus minor vendat. Hoc nota

Resp. 5. probabilitus est, Monopolia per Principis auctoritatem pro bono communis regulata, esse licita, quando nimis venditores conspirant in pretium, quod non est supra legale, nec supra vulgare summum: si autem est supra illud, peccant contra justitiam, & tenentur ad restitutionem.

Ratio: Preter rerum non pendent ex libidine mercatorum, sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi astimatione, facta absque dolo & conspiratione (spectata copia, & raritate mercium) ementium; vendentium, &c. Ergo.

Quid si ipsi emptores conspirent, aut alios rogent, ne quidquam iusta preto emant, sed minori?

Ratio: Faciunt injuriam vendoribus.

Ratio: Quia illi habent ius ad premium maius nimis justum, saltē infimum; tenenturque restituere.

Plura hic dici possent, sed patebunt in sequenti Examine.

Item interdum accipitur pro spoliis, vel utilitate. Sicut dum S. Ambrosius dicit: Ab illo usuram accipe, cui merito nocere desideras, loquens de bonis, que auferuntur a subjugatis per bellum justum.

Ratio: 6. Usura est etiam iure naturæ prohibita, &

Q UÆRO I. Quid est mutuum; quid & quotum?

LXVII. Resp. 1. Mutuum est contractus, in quo alteri traditur res ipso usu consumptibilis cum translatione dominii ut eamdem reddat, non numero, sed specie, vel valore.

Explico: Per ly cum translatione dominii mutuum differt a locato, commodato, & deposito. Per ly restituendi differt a Donatione, emptione, & venditione.

Dixi, usu consumptibili, per quod differt a comodato. Pro quo

Nota: res alias esse uno actu non consumptibiles sed permanentes, ut pratum, domus, gladius, equus, &c. alias vero usu consumptibiles, seu pereantes, v. g. vinum, panis, oleum, frumentum, immo, & pecunia; licet enim pecunia in mutuo non pereat in se, & quadam entitatē, perit tamen exponenti, cum is amittat dominium eius.

Resp. 2. Mutuum est duplex, nimis verum, & palliatum.

Explico: Mutuum verum est, quando res veræ nec mutuantur, prout natura hujus contractus exigit, nec aliud intenditur.

Palliatum est, quando verba significant alium contractum, sed membra contrahent, sive vera, sive presumptria intendit contractum mutui; qui alio contractu palliatur, seu tegitur, ut si quis emat minoris justo pretio ob solutionem anticipatam, aut vendit ad terminum, quo ob solutionem dilatam res venditur carius justo pretio, est mutuum palliatum, & usura.

Resp. 3. Usura definitio, quod sit contractus mutuus, in quo ex stricta obligatione, seu ex justitia aliquid temporale, & pretio estimabile præcisè, seu principaliter ex vi, & causa mutui capitul ultra soritem, id est, ultra summam capitalem.

Nota: quod usura interdum accipitur pro ipso quœstu, seu lucro usurario principaliter & immediate ex summo proveniente, ultra sortem recepto.

Resp. 4. Usura est duplex. Una realis, altera mentalis. Prima est, in qua dicta obligatio explicite, vel implicite deducitur in padum; si explicitè, vocatur usura realis explicita; si implicitè, vocatur palliatione, ut dictum est ante Responsionem 3. Usura mentalis, dum quis mutuat alteri ea mente, ut aliquid ultra sortem ex justitia reddendum expectet vi.

Resp. 5. De fide est, quod usura propriæ dicta sit peccatum. Patet ex illo Luc. 6. Mutum date, nisi inde speratis, puta ex vi mutui. Quomodo ex alio capite possit aliquid accipi, patet ex dicendis.

Ratio: Preter rerum non pendent ex libidine mercatorum, sed vel ex Superioris taxatione, vel ex communi astimatione, facta absque dolo & conspiratione (spectata copia, & raritate mercium) ementium; vendentium, &c. Ergo.

Quid si ipsi emptores conspirent, aut alios rogent, ne quidquam iusta preto emant, sed minori?

Ratio: Faciunt injuriam vendoribus.

Ratio: Quia illi habent ius ad premium maius nimis justum, saltē infimum; tenenturque restituere.

Plura hic dici possent, sed patebunt in sequenti Examine.

Item interdum accipitur pro spoliis, vel utilitate. Sicut dum S. Ambrosius dicit: Ab illo usuram accipe, cui merito nocere desideras, loquens de bonis, que auferuntur a subjugatis per bellum justum.

Ratio: 6. Usura est etiam iure naturæ prohibita, &

Ratio 1. quia juri natura repugnat percipere, lumen ex re non sua, res enim fructificat suo dominum. Sed res mutuata non manet mutuans, sed transit in dominum mutuarii. Ergo.

Ratio 2. Quae est S. Doctoris hic art. i. in c. & quodl. 3. art. 19. Contra ius naturale perire duplex premium pro, una & eadem re; aut pater premium pro re que non est; sed hoc fit per usuram. Ergo. *Maj. patet:* quia sic tollitur iniquitas, quam natura rei postulat; plus enim recipitur, quam fuit datum. *Min.* vero probatur: Recipiens usuras, vel eas recipit pro pecunia quam mutuavit; vel pro uso eius. Si pro pecunia, Ergo recipit duplex premium pro una re; unus recipiendo sortem, seu summam capitalem, qua ei ex equo refundit; alterum per usuram quam accepit ultra sortem. Si vero usuras accepit pro usi pecunia, accepit premium pro re que non est. Quod prob. In rebus usi consumptibus usus earum non potest assimilari seorsim à re ipsa, ut etiam documenta supra *Tract. 8. Exam. 2. n. 21. in R. ad Oppo.* ubi vide, ut & omnia que ibi dicta sunt de distinctione dominii; & usus in talibus, nam ridiculum, & injustum esset, tritcum, & usum tritici, vel panis diverso estimare præcio. *Subsumoz* Sed pecunia computatur inter res usus consumptibus in sensu ante explicato. Ergo.

Confirmo: Nummus ex natura sua est sterilis, nam ut ait Arist. i. Polit. c. 7. "Non est institutus, ut pariat nummum, sed ut committatur, cum mercede cibis naturalibus." Ergo.

Ratio 3. Usura est peccatum mortale ex parvitate, in individuo tamen potest esse veniale ex parvitate materiae, vel defecit libertatis.

1. *Patet* ex dictis pro R. 6.

2. *Patet* ex parte ex furto, supra *Tr. 9. Exam. 3. n. 31. R. 5.* Quia usura est furium, & prohibetur illo Decalogi, Non furum facies.

Ex quo sequitur, quod etiam minima usura (scilicet furuum) sit peccatum saltem veniale.

Oppono 1. contra Resp. 6. *Deut.* 23. *Judeus* fuit quidem prohibitum accipere usuras a suis fratribus, id est *Judeis*, fuit tamen illis concessum eas acceptare ab alienis, seu extraneis, nimirum *Gentilibus*. Ergo.

2. *Leges Civiles* (ut in Jure videre est) concedunt usuras. Ergo.

3. Illud *Lucas 6. Mutuum date, nihil inde sperantes*, solim continet consilium, non præceptum. Ergo.

4. Pro eo, quod quis non tenet facere, potest accipere premium. Sed homo non tenet dare mutuum, saltem in quibus casu. Ergo.

5. Pro vasis argenteis alteri commodatis licet accipere premium. Ergo, & pro argenteo moneta. *Prob. cons.* quia sicut ejusdem rationis, & speciei.

6. Quibus licet potest accipere, quod alter voluntarie ei dat, scilicet & volunt. non fit iniuria: Sed mutuarius voluntarie à ultra sorte. Ergo.

7. Obligatio carendi re mutuata, seu eam non repetendi intra certum tempus, est pretio estimabilis. Idem est de usu rei mutuata. Ergo pro iis potest accipere premium. *Prob. ant.* Obligatio mutuandi ex officio est pretio estimabilis, & premium pro ea licet accipitur. Ergo etiam obligatio carendi re à certum tempus.

8. Qui retinet sibi dominio alteri concedit usum pecunia solum ad ostentationem, potest aliquid exigere ultra sortem. Ergo, & à fortiori, si cum usu dominum transferat, ut fit in mutuo. Ergo.

Ad 1. R. Fenerari ab extranis non fuisse *Judeis* concessum tamquam licitum, sed permisum ad maius malum vitandum, ne scilicet à *Judeis* Deum coenlibus usuras acciperent præter avaritiam, cui dediti erant, ut habuerit *Isaie* 56. Ita S. D. art. 1. ad 2. *Ubi supra* diximus de *Lupanaribus*.

Ad 2. Eodem modo R. Unde S. D. ibidem ad 3. ait: „Leges humanæ dimittunt aliqua peccata impun-

„nita propter conditiones hominum imperfectorum, in quibus multa utilitates impedientur, si omnia peccata districte prohiberentur, pacis adhibitis. Et idem usuras lex humana concessit, non quasi si assimilans eas esse secundum iustitiam, sed non impedienter utilitates multorum. Hec ibi.

Ad 3. ait S. D. ibid. ad 4. „Dare mutuum non semper tenetur homo, & idem quantum ad hoc non natus inter consilia, sed quod homo lucrum de mutu non querat, hoc cadit sub ratione præcepti: id est, licet homo non tenetur mutuare supposito tamen quod mutuet, tenetur gratis mutuare, sicut eti si non teneat modo orare, supposito tamen quod ore, teneat devotè orare.

Ad 4. dist. maj. Potest, &c. recipiendo & qualem sortem C. maj. ultra sortem, N. maj. Explicatio patet in S. D. ibidem ad 5. dicente: Quod ille qui mutuare non tenetur, recompensationem potest accipere eum, quod fecit, sed non amplius debet exigere. Recompensatur autem sibi secundum qualitatem iustitia, si tantum ei reddatur, quantum mutuavit. Unde si amplius exigat pro usufructu rei que alium usum non habet, nisi consumptione substantia, exigit premium eius quod non est, & ita est injuria.

Ad 5. negatur *conseq.* Quia res commodata, ipso usu non consumuntur, & manet in domino commendatus, scilicet est in mutuo; & res autem fructificat suo dominio. Ad prob. neg. *conseq.* Quia accipitur pro causa, quod non est causa. Vide S. D. ad 6.

Ad 6. dist. maj. Si dicit pure voluntarie, C. maj. misto involuntorio propter necessitatem, sine qua non daret, N. maj. Et sic dist. min. N. *conseq.* Est S. Thome ibid. ad 7.

Ad 7. neg. ant. Quia obligatio carendi re sua, seu ad certum tempus eam non repetebit, non habet distinctam assimilabilitatem à re mutuo data, eo quod illa obligatio sit intrinseca contractui mutui, qui ex natura sua est gratuitus. Ad illud de usi, patet: Quia res fructificat suo dominio, & ad mutuarium spectat usus sicut ipsa res. Ad prob. neg. *conseq.* Quia in obligatione mutuandi mutuans cum sua incommodegravatur ad habendas semper partas pecunias, adeoque ad carendum lucro; quod posset habere, si applicaret eas ad negotiationem: hoc vero non est in puro mutuo.

Ad 8. R. sicut ad 5. *OUÆRO II.* Nihil ergo licet accipere ultra sortem? Nec ullo titulo pro pecunia seu re mutata?

LeXVIII. Autem *Responsonem Nota ex S. Tb. art. 2. in c. omne illud pro pecunia haberi, cuius premium potest pecunia mensurari. Quicunque ergo tale quid ex pacto tacito, vel expresso pro re mutuata ex vi mutui acceperit, peccat contra iustitiam, ut antedictum. *Hoc notaro**

Resp. 1. Recompensationem, quæ pecunia non mensuratur, licet pro mutuo exigere, putat, benevolentiam; & amorem ejus, qui mutuavit, vel aliquid huiusmodi. Ita S. D. loco citato.

Ratio patet ad Res. 4.

Resp. 2. Si quis aliquid pretio, seu pecunia mensurable pro mutuo accipiat, non quasi existens, nec quasi ex obligatione aliqua tacita, vel expressa, sed sic cut gratuitum donum, non peccat. Ita S. Doc. ibid.

Ratio S. D. est: Quia antequam pecuniam mutuasset, licet poterat aliquod donum gratis accipere. Sed non efficitur pejorior conditionis per hoc, quod mutuavit. Ergo.

Resp. 3. Si quis ex pecunia mutuata expedet, vel exigat, quasi per obligacionem pacti taciti, vel expressi, recompensationem munieris ab obsequio, vel à lingua, perinde est ac si expliceret, vel exigeret munus à mutu. Ita S. Tb. art. 2. ad 3.

Ratio S. D. est: Quia utramque pecunia estimari potest, ut patet in his qui locant operas suas, quas manu, vel lingua exercenter.

Resp. 4.

De vitiis Justitiae oppositis.

Resp. 4. Si minus ab obsequio, vel à lingua non quasi ex obligatione exhibetur, sed ex benevolentia, licet hoc accipere, & expectare S. Tb. ibid.

Ratio S. D. est: Quia benevolentia, seu amicitia sub estimatione pecuniae non cadit. Ergo nihil accipitur ultra sortem.

Nota, hanc propositionem ab Innocentio XI. Num. 40. esse damnata: „Usura non est, dum „ut sortem aliquid exigitur, tamquam ex benevo- „lentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur „tum tamquam ex justitia debitum. „Cum qua se-“ tentia non coincidat nostra, ut patet consideranti justam causam damnationis dicta propositionis. Nam numquid foret ridiculus modus palliandi utram pro centum florios mutuans petere quinque tamquam debitos ex gratitudine? Quia obligatio gratitudinis, seu antidoralis nullam determinat quantitatem, nec determinata obligat ad donum aliquod materiale, vel temporaliter, sed ut se gratum extingue quicunque modo, prout sibi liberius, per verba, vel facta, per signa specialis honoris, per preces, per reciprocas in cassu occurrentes patrocinia, &c. Ergo si mutuator aliquid determinate exigit tamquam debitum, inducitur oblationis antidoralis novumonus superaddit, & ridiculam facit gratitudinem palliative usuram.

Patet in exemplo: Vir nobilis habet generosum equum milie florios assimatum, accedit aliis volentes equum emere. Reponit Nobilis, non decere nobilis mercari, nec velle se vendere, sed sepsi equum donare, et tamen pacto, ut sibi vescissim det milie florios ex mera gratitudine? Nonne ridiculus hic esset contractus?

Ratio 5. Si mutuans mutuarium titulo mutui obligat ex justitia ad conferendum, vel procurandum sibi officium, aut beneficium, vel privilegium, v. g. immunitatem à tributis, aut eum obligat ad remunrandum, ad emundum officium mutuans, ad remunrandam ex alio capite, sed solum ex mutuo. 3. Ut aestimeatur iudicio priuatum, quanti valet. 4. Ut in lucrum cessante soldia astimeatur spes lucri, non lucrum in se; quia lucrum in se minus valet, quam lucrum in re. 5. Ut compensatio lucri cessantis non fiat statim, ac datur mutuum; quia si lucrum cessans a 100. aureis statim quis accepit decem Imperiales, pretium lucri cessantis acciperet a 90. aureis, ac si esset a 100.

Ratio 6. Probabilis est, quod ratione periculi, molestie, difficultatis, vel expensarum (quæ in recu-“ peranda sorte timetur) mutians possit pacisci, & aliquid ultra sortem recipere.

Ratio 7. Quia hoc periculum amittendæ, vel difficultatis recuperandas sortis non est mutuo intrinsecum; nam potest mutuum esse sine illo, ut patet, si detur pignus, hypotheca, fiducia, vel mutuarius sit integræ fideli, & notus per experientiam, unde sequitur non ex natura, mutui sed mutuarii, v. g. ignotum, remoti, debitis immersi, aut quid difficulter potest conveniri. Ergo hoc periculum est pretio estimabile, ne teneatur quis illud subire ratione beneficii alii mutuare, sit mera conditio.

Ratio 8. Probabilis est, quod, qui mutuum dat, possit absque peccato in pacum deducere cum eo, qui mutuum accipit, recompensationem damni emergentem. S. Tb. ad 1.

Ratio S. D. est: Hoc non est vendere usum pecuniae, sed dannum viare. Et potest esse, quod accipiens mutuum magis damnum eviter, quam dans incurrat. Ergo potest recompensatio peri.

Ratio 2. Licit iste excessus pecuniae sit ultra sortem nude considerantur, non tamen, est ultra eam, in quantum hoc est causa mali justitandi. Ergo.

Ratio 3. Note, damnum emergens vocari, quod quis patitur in suis bonis, si det alteri, v. g. haber quis ruinosum donum, nunc modo re reparabili, si vero nunc mutuet alteri, ejus reparatio suo tempore ruina crescente maiores expensas faciet. *Lucrum ce-“ sans est parentia lucri*, quod si alteri non mutuasse, probabiliter ex iusto bonis accipesset, v. g. pro pecunia emendo censum, vel frugiferum praedium, aut applicando eam ad negotiationem, &c. *Lucrum ces-“ sans est jačitura honorum*, quæ quis solum habet in spe, & damnum vero emergens, eorum, quæ quis habet in re.

Ratio 7. Si pecunia tantum est in potentia remota ad faciendum lucrum, non potest mutuator (sive liberè, sicut rogarus, seu ultionè, sive coache mutuet, id est, vi, vel fraude inductus) aliquid ultra sortem accipere ratione lucri cessantis.

Ratio patet ex S. Tb. art. 2. ad 1. dicente: Re-

compensationem damni quod consideratur in loco, quod pecunia non lucrat, non potest in pacum deducere. Quia non debet vendere id, quod nondum habet, & potest impedi multiplier ab habendo.

Declaratur iterius: ad faciendum lucrum in pecunia duplex est potentia: Una remota, quod conveniunt omni pecunia in quantum ex natura sua est instrumentum ad lucrum. Altera est proxima quæ pecunia non conveniunt ex sua natura, sed ex industria negotiatori, vel quandojam est exposta negotiationi, vel parata ad illam. Cujus simile *Cajetanus* dat in frumento existente in horreo, & in alio ad seminandum parato.

Ratio 8. Probabilis est, quod si pecunia sit in potentia proxima ad lucrum, & a lucro impeditur contra voluntatem domini, possit mutuator licet exegere lucrum cessans.

Ita S. Tb. in hac 2. 2. q. 62. art. 4. in c. ubi docetur quod qui damnificat aliquem impediendo, ne adipiscatur, quod erat in via habendi, tale damnum non debebit compensare ex equo teneatur tamen aliquam compensationem facere secundum conditionem personarum, & negotiorum. Vide supra *Tract. 8. Exam. 6. n. 108. R. 3.*

Ratio 2. Damnum emergens, & lucrum cessans est vere pretio estimabile: Sed non est equum, ut quis teneat subire onera præcio estimabilis ratione beneficii gratis impensi in favorem alterius. Ergo.

Not. ut subsistat doctrina R. 6. & 8. requiri. 1. Ut damnum emergens a mutuante deducatur in pacum; deduci autem in pacum non potest, si mutuarius alius se offerat ad damnum compensationem. 2. Ut damnum emergens, & parentia lucri non oritur ex alio capite, sed solum ex mutuo. 3. Ut aestimeatur iudicio priuatum, quanti valet. 4. Ut in lucrum cessante soldia astimeatur spes lucri, non lucrum in se; quia lucrum in se minus valet, quam lucrum in re. 5. Ut compensatio lucri cessantis non fiat statim, ac datur mutuum; quia si lucrum cessans a 100. aureis statim quis accepit decem Imperiales, pretium lucri cessantis acciperet a 90. aureis, ac si esset a 100.

Ratio 9. Probabilis est, quod ratione periculi, molestie, difficultatis, vel expensarum (quæ in recuperanda sorte timetur) mutians possit pacisci, & aliquid ultra sortem recipere.

Ratio 10. Quia hoc periculum amittendæ, vel difficultatis recuperandas sortis non est mutuo intrinsecum; nam potest mutuum esse sine illo, ut patet, si detur pignus, hypotheca, fiducia, vel mutuarius sit integræ fideli, & notus per experientiam, unde sequitur non ex natura, mutui sed mutuarii, v. g. ignotum, remoti, debitis immersi, aut quid difficulter potest conveniri. Ergo hoc periculum est pretio estimabile, ne teneatur quis illud subire ratione beneficii alii gravis impensi.

Ratio 10. Probabilis est, quod, qui sponte sua, & ob propriam utilitatem pecuniam à negotiatione transfrat ad mutuum, non posset a mutuariis exigere lucrum cessans, bené tamen si hoc faciat rogarus a mutuariis.

Ratio 11. In eo casu pecuniam proximum, & artificialis lucrandi amittit, retinetque solum remotam, & naturalem, & hoc ex libera voluntate domini. Et simile est in frumento ad seminandum parato, quod si quis sponte ob suam utilitatem velit vendere, non potest exigere magis pretium, quam valeat secundum se. Ergo pari, &c.

Ratio 12. p. Mercator non minus estimabit lucrum, quod ex pecunia ad negotiandum parata sperat, quam timeat (cum eadem probabiliter) damnum emergens: Sed hoc est pretio estimabile, & potest de eo pacisci. Ergo idem est de lucro in casu positivo.

Oppono contra 2. partem: Qui non rogatus mu-

Tract. IX. Examen VIII.

tuit, tenuerit sequi naturam mutationis: Sed natura eius est, ut fiat gratis. Ergo.

Ad hoc. Res. solum probari, quod mutuans gratias teneatur subire pericula, & onera intrinsecas mutationis; uti est obligatio carendi re, seu non repetendi ad certum tempus, &c. non vero ea, quae sequuntur per accidens, ut sunt damnum emergens, & lucrum cessans.

QUÆRÒ III. Quomodo resolvit hos casus?

LXIX. Estne usura, adeoque peccatum in iustitia mutuare aliqui ad alieniū, ut antiqua debita solvat. Vel Regi, ut jam constitutum gratuitam recompenſationem accipiat?

2. Ut debito remittat, liti cedat?

3. Mulieri, ut sui corporis usum concedat?

4. Mutuare aliqui milie Imperiales, ut eos extorquet ad debitivos mutuorū?

5. Mutuare aliqui frumentum, ut ex loco distante illud advehat?

6. Mutuare aliqui, ut pro pecunia computetur vestes, animalia, equi, &c. reddenda in pecunia?

7. Mutuare aliqui partim in pecunia, partim in mercibus, ut totum reddat in parata pecunia?

8. Mutuare aliqui cum pacto, ne mutuato noceat?

9. Estne usura, monasterio dare centum Imperiales hoc pacto, ut mutuatorū non possit eos repeteret quādū vivi, & monasterium annū illi solvat sexdecim imperiales, & post mortem mutuotorū summa capitalis maneat penes monasterium, & hoc habeat facultatem contractum recendendū ad libitum?

10. Si maritus dote non soluta recipit aliquid, quod non reputat in sortem?

11. Mutuare frumentum in mense Septembri (quo tempore vilius venditur) ut solvatur in Majo, quo venditur carius?

12. Mutuare frumentum vetus, ut reddatur nouum?

13. Apponere mutuatorio pecuniam, ut si tempore statuto non solvat, eam subeat solvendo aliquid ultra sortem?

14. Accipere pignus à mutuato, ea conditione, ut si tempore statuto non solvat, pignus sit mutuantis?

15. Vendere cum pacto de retrovendendo ipsi vendenti, & non alteri?

16. Pro fidejussione recipere pretium estne usura?

Ad 1. Resp. non esse usuram, quia talis nihil exhibet in vi mutui, sed petit quod suum est, vel sibi jani deputatum est.

Ad 2. & 3. Resp. esse usuram, si deducatur in pactum, & obligationem, secis si fiat ex mera gratitudine, vel amicitia.

Ad 4. & 5. Est usura, nisi mutuaturus sponte id in se suscipiat, quia est pretio estimabile, non minus ac illa de qua ad 2. & 3.

Ad 6. & 7. Est usura, si obligetur mutuaturus, utpote qui in istis semper afficitur aliquo danno. Aliud esse, si mutuato dicaret, se non posse totum mutuare in pecunia, & mutuaturus relinquat liberum, vel limite medietatem in mercibus pro justo pretio nec vere. Ergo.

Ad 8. Non est usura, si intendant amicitia, ut supra. Unde noster Corradus ait, esse licitum pro beneficentia captanda mutuare, seu etiam in pactum deducere, ut ejus signa demonstrentur, putā, ut mutuaturus mihi non nocet injūs, ut aliunde tenetur non nocere.

Ad 9. Contractus ille nunquam est consulendum quia præsefert lucri speciem ex parte utriusque contrahentis, ut scribit Corradus noster, nam monasterio spe lucrū datum occasio optandi mortem mutuantis; mutuans vero est cupidus diutius vivendi, ut et plus lucretur cum danno monasterii. De iustitia hujus contractus loquendo; bene resolut noster Sylvester dicens: Ego dico tibi non posse mutuam esse, quia dans pecuniam non potest eam quovis tempore repetere, & consequenter nec usuram: sed tamen est ibi

injustitia, & est emptio juris exigendī singulis annis 16. celebrata prelio injusto.

Ad 10. Si maritus pactum fecerit de uxore gratis alenda, & exigat ultra sorteum, usurat committit. Si pactum hoc non fecerit, & doc̄ non solvatur, alimēta petere potest propter onera matrimonij. Vir domī solvatur servare salvam, ut ex ejus fructibus uxorū alicet possit, idéoque præsumitur eos semper manere in fructifera; bine justē, & sine usura fructus exigī posse, bene docet Sotoz; quia non pertinet ex vi mutui, sed titulo alimenti, & cessantis lucrū.

Eadem ratio est of vidua, cui dos est non soluta, quae cum sua familia debet ali, līcēt de facto onera matrimonij non ferat.

Ad 11. & 12. Si ex vi mutui in iis casibus intendar lucrum, aut mutuatori obligetur, ut non possit reddere ante Majum, aut reddere teneat melius, ut si suum erat in via ad corruptionem, est usura. Si vero relinquitur e facultas solvendi, & mutuanti rependit, quando placuerit, & non exigatur frumentum melioris qualitatis, sed ejusdem in specie; & bonitate, non est usura, līcēt mutuator illud repeat eo tempore, quo carius vendit, si ipse illud frumentum erat alius servaturus, ipsuīque poterat usque eo dura. Quia enim frumentum erat suum, pretium ei crescebatur, vel decrescebat.

Addē que ante dicta sunt Exom. 7. n. 61. Causa 2. & 4. & 5.

Ad 13. Si pena conventionalis sit excessiva vel tempus solvendi nimis breve, seu mora solvendi inculpabilis; vel si fiat in fraudem, nimis ad usuram palliandum, ut si sub praetextu seu titulo hujus penae lucrum speretur, est usura. His seculis contractus est licitus, quia Reipublica interest, ut pacta justa serventur, & debitor negligenter puniatur.

Dixi, si mora sit inculpabilis, cujus exemplum esse potest, si mutuaturus se obligasset pecuniam solevere in frumento tempore maturitatis frugum, eō autem tempore grande, vel inundatio eas vasisset.

Ad 14. Quasi tangit, an licitum sit pactum legis commissoris, seu ut pignus cadat in commissum ipsi mutuanti, tamquam vendibile, vel venditum, in pecuniam mora, & negligentie mutuarii in soviendo? Item tangit questionem, ac pactum antichrescos sit usurarium, quo nimis creditorū datum facit, usus ad mutu restituitionē lucrandi fructus pignoris? Ut hic contractus sit licitus, proportionaliter dicendum est, ut dictum est ad 13. Ut ergo usura non sit pignus, debet cedere pro justo pretio, & fructos pignoris (si non fructiferum) debent computari in capitale, & sortem, sive exemptionem sortis, usque ad tempus præfixum. Secūs est usura, ut patet ex definitione usura.

Ad 15. Si nulla intercedat frās, nec sub titulo emptionis usura palitet, ac seruere iustitia pretii ad arbitrium boni viri, contractus est licitus; secūs, est usurarius.

Quid si addatur pactum, ut res pereat periculo solvi venditis, & non ementis?

Dico esse usuram palitiam. Ratio: Jure natura res perit suo dominio: Sed emptor eo ipso est dominus rei. Ergo.

Ad 16. Fidejussion potest absque usura recipere pretium ratione periculi, & maximis detrimētis, quod fidejussionis sapere evenire solet, qui ut plurimum (ut Corradus discrit) coacti cum maximo danno debent vendere proprias domos, & prædia, ut aliena solvant debita, immo sapere ad mendicitationem propter hoc rediguntur. Ergo.

QUÆRÒ IV. Quid censes de Censibus eorumque precepto, & in specie de Censi germanico quinque pro 100.

LXX. Ante R. Nota 1. ex veteri iure Romano ly Censis derivari à censendo, seu estimando, & olim etiam tributum Cesari datum, fuisse vocatum Censem. Apud Canonistas vero, & Theologos in presertim sumiū, sic ut sit ius exigendī annūm pensionem ex re,

De viiis Justitiae oppositis.

re, vel persona alterius utilis, seu fructifera.

Dixi 1. jus, dum enim ipsa pensio vocatur censis, vel ē contra, accipit effectus pro causa, vel ē contra, Iuri huic correspondet ex parte alterius obligatio solvendi pensionem.

Dixi 2. annūm, quia annūm solvitur.

Dixi 3. super re, vel persona alterius, cuius inteligenzia patet ex divisione census.

Dixi 4. utilis, seu fructifera, quia censis non potest considerari super re sterilis, aut persona per suas operas nihil fructificante, nec illa bona in re, vel in specie habente.

Note 2. Censem esse multiplicem. 1. Alius est resigentius, ut si quis legando, donando, permundando, vendendo, bonorum suorum dominium directum, & utile transferat in alterum reservata sibi ex iis annua pensione. Alius est consignatius, ut si quis alteri consignet jis annū pensionis ex industria sue personae, vel ex suis bonis, retento eorum tamē domino, utili, & directo.

2. Ex parte fundamenti dividitur in realem, & personalem, ac misum: Realis est, qui immediate fundatur super aquila re fructifera, v. g. predio, agro, &c. in eoque immediata obligatio sola res, campe comitatus, etiā vendatur, vel alteri donetur, & persona tantum mediante re, & quadam eam habet.

Hinc perente re, aut redditis re fructifera, perit & census. Personalis est, qui fundatur super aliquam personam, & si bona aliqua relinquatur, secūs non super posteris eius, sic ut persona obligetur immediata, res vero mediata. Hic censis non potest constitui super personam quae est iniuste pondus terre, sed super laboriosam. Mistam est, qui immediate fundatur super personam, & rem eius fructiferam simul, qui manet quādū persona manet, licet res pereat.

3. Ex parte materia dividitur in fructifera, seu ex quo debet fructus, v. g. frumentum, vinum, &c. & in pecuniarum, ex quo debetur pecunia. Et hic iterum aliis est certus, cuius quantitas est determinata, v. g. quinque modi, decem floren, &c. alius incertus cuius quantitas non est determinata, v. g. tertia, vel quinta pars fructum, qui eo anno crescunt.

4. Ex parte temporis dividitur in temporalem, & perpetuum. Perpetuus est cui nullum redimendū tempus, aut pactum apponiuntur. Temporalis, cui id adjicetur, v. g. ad vitam unius, vel duorum, qui vitalitus dicitur.

5. Ex eadem ratione dividitur in redimibilem refuso pretio, vel irredimibilem. Primus iterum duplex est: 1. Ut sit redimibilis ex parte solvis venditoris, ut hic refuso pretio ab onere censis possit liberare, ut in his sensu minor est difficultas de licitatione. 2. Ut utrūque redimibilis, seu simul ex parte emptoris: ut is resignato censi possit repetere pretium, & in hoc sensu maior est difficultas. His notatis.

Res 1. Licitia est emptio, & venditio censum tam realium, quam personalium, tam perpetuorum ac irredimibiliū, quam temporalem, etiam utrūque redimibiliū.

Ratio 1. de censibus realibus: Censis est ius exigendī pensionem annūm: Sed hoc jus potest licite vendi & emi. Ergo. Min. patet: Tam quia hoc jus est temporale, & pretio estimabile. Tam etiam, quia potest quis tunc donationis ex suis bonis constituere ius perciende pensionis, ut non negant. Contrari. Ergo, & tunc emptio. Contrary, patet: quia res non est minoris pretii, sive ematur, sive doneatur.

Ratio 2. de censi personali: Tam quia iusta notata in censi reali involvitur obligatio personalis. Ergo, hac venditur cum illo. Tam etiam, quia quilibet potest se obligare ad solvendam annūm pecuniam mercenario pro suis laboribus. Ergo, & mercenarius potest illi suā operā vendere, & sic supra seipsum constitue censem. Idem patet ex Bulla Nicolai V. Sollicitudo personalis, renovata per Gregorium XIII. in quo concessit, ut venditoris censem non solum sua

bona, sed & personas suas obligare possint.

Ratio 3. de censibus tam perpetuis, quam temporaliib⁹. In omni Republica licitum est emere, & vendere jus exigendī debita: Sed emptio, & venditio census, sive perpetui, sive temporales, est jus exigendi censum, qui est debitus. Ergo.

Ratio 4. de censi irredimibili. Licitia est irredimibili, & perpetua emptio totius pretiū alijcūs, & omnium jurianū ejus. Ergo, & pars patet. Contrary, patet: Quod enim ius est de toto quod totum, id quoque ius est de parte quod partem, L. Qua de toto, ff. de Rei vindicatione. Subsumo: Sed emptio censis nihil aliud est, quam emptio partis, nam iura rei, v. g. prædicti, sunt partes virtuales, & potestate ejus. Ergo.

Ratio 5. specialiter de censi utrinque redimibili est: Tum qui contractus ex conventione legem accipiunt, C. contractus, 8. de re iudicata, in 6. Tum etiam quia contractus accipiunt interpretationem ex consuetudine: Sed censis utrinque redimibili est in consuetudine totius Germanie, Gallie, &c. & practicatur a viris prudentibus, doctis, probis, & timoratis, Ecclesiasticis, & Religious. Ergo.

Ex modo id probatur de censi personali. Hec ratio etiam probat Responsionem secundam ponentem.

Ratio 6. ad idem: Äqua utrinque contrahitis debet esse conditio, nec debet prohiberi emptori quod permititur venditori. Nam equalitas iustitia in computationibus voluntaris non consistit in conditione personarum, sed in estimatione, & equalitate rerum, in qua debet esse äqua utrinque conditio. Subsumo: Sed censi in favorem venditoris licet apponitur pactum redimendi. Ergo etiam in favorem emptoris licet apponit pactum revendendi ius suum.

Note tamen, ratione hujus paci emptore census minus minore pensione debere esse contentum, seu pretium censis esse augendum. Carteroquin certum est, quod censis utrinque redimibili non caret periculo utriusque intentionis, adeoque caute in eo augendum est, non obisque hic soldam sermo est de eo secundum se, & naturali sumptu, ut est emptio, & venditio.

LXXI. Dic ergo: Ex quo titulo emptor censis redimilis (presertim utrinque) potest recipere Sortem, seu Summam capitalem sibi postea integrè restitutum, qui jam tantundem, vel plus recipit in pensionibus.

Ad hoc patet ex Ratione 6. pro R. 1. Vide etiam supra, quod pactis in contractu mutui possit aliquid peti supra sortem.

Res 2. Probabilis est, annūos census, seu contractus censoriales in Germania aliquis locis prakticatos, ut dentur 1. pro 100. ex natura sua non esse usuariorum, aut peccaminosorum, sed licitos, licet sint utrūque redimibili.

Explicatur per casum status Questionis: Vir dicit, ne pecunia sua maneat otiosa, sed lucrum patet, emit ab alio sive privato, sive Princeps, sive Communitate aliquo sub secreta hypotheca pensionem mille aureorum, sic ut pro singulis centum accipiat quinque: & census non solum à venditore, sed etiam ab emptore, seu utrūque, ut ante explicatum est, sit redimibili.

Dixi in R. 2. ex natura sua: possunt enim ex materia contrahentibus tales apponit conditions, quæ contractus reddant usuariorum, ut si contrahant eo pacto, ut venditor, quidem licet ab onere censi se liberare post certū tempus, non vero postea.

Ratio 3. Sit, quæ est 5. pro R. 1.

Ratio 4. Usura solū habet locum in mutuo verso, vel palliatori: Sed in hoc contractu nullum intercedit mutuum. Ergo non est usuariorum Min. prob. Contractus emptions, & venditionis (licet includat utrūque redimibilitatem) vero differt à mutuo: Sed in causa post certū tempus, non vero postea.

Ratio 5. Utur solū habet locum in mutuo verso, & palliatori: Sed in hoc contractu nullum intercedit mutuum. Ergo non est usuariorum Min. prob. Contractus emptions, & venditionis (licet includat utrūque redimibilitatem) vero differt à mutuo: Sed in causa post certū tempus, non vero postea.

Cu-

cunia annui censum ex bonis, negotiatione, vel persona alterius est res empta, pecunia vero pro tali re data, est pretium eius; quod jus distinguuntur a pecunia, sicut jus percependi tributum distinguuntur a tributo. Ergo. *Maj. patet*, quia in mutuo manet periculum penes debitorem, & mutuatarium, in contractu vero censuali manet penes emptorem. Nam si pereat res, ex qua census emptus est, non potest repeti census, qui emptione perfecta periculum contingens in re empta portare debet emptor. Item si ex aliqua causa, infortiuno, vel sterilitate res censualis non ferat fructus integrę pensioni sufficiētes, debitor, seu venditor census non tenetur totum censem realēm solvere, nisi antecedentium, aut subsequentium annorum fertilitatis sterilitatem compenset; si etiam persona censualis lucrum amplius solvere non possit, pensiones etiam annue non amplius solvuntur. Ast pereante re, vel pecunia mutuata, illa adhuc repetitur a mutuariario, seu debitore etiam invito, immo & ab hereditate ejus. Ergo.

Resp. 3. Emptio annui redditus non sit illicita 1. per hoc, quod emptori obligantur in hypothecam certa bona, que summan capitalē debent excedere in valore, queque juxta pacita convertēta, aut loci consuetudine possit distrahī, si debitor, seu venditor statuo tempore non solvat pensionem, aut creditor ob talē morā patiatur dānum. 2. Nec per pacūtum, quod bona hypothecata, sine consensu censualiste, seu emporis, sive creditoris non possit alienari. 3. Nec per pacūtum, quod ante relationem medio anno, aut quadrante, vel bimestri ante, teneantur eam denuntiare.

Ratio 1. p. Quia ex multis textibus Juris patet, tale pacūtum pro securitate, ac indemnitate creditori posse apponi alii contrāctibus, v. g. commodato, deposito, mutuo. Ergo similiter. Quod autem hypotheca in valore debeat excedere capitale, non vitiat, quia hypotheca non solam datur ad assecurandum capitale, sed ad secundum verum ac justum interesse, prae sumtū si debitor sit in mora solvendi pensiones.

Note. Quod hypotheca non possit distrahī, nisi justo pretio, nec emptor de ea plus sibi attribuere, quam sit debitum.

Ratio 2. p. Hoc servit, & solum sit ad indemnitatē creditoris.

Ratio 3. p. Est eadem, que ante; consultor enim indemnitatē creditoris per renuntiationem, ut pecuniam ad alium honestum finem destinarē possit.

Resp. 4. Justum pretium census non est idem in omnibus Provinciis, sed statutū particulari jure, aut constitutione cuiusvis Regni. *Hinc* in quibusdam locis emuntur novem, in aliis octo, in aliis septem, pro centum, in Germania quinque pro centum. Si quis accipiat plus, peccat pecunio usus, & tenetur restituere. Ita patet ex Constitutionibus Imperii.

Resp. 5. Reditus frumenti, vini, aliarumque specierum justo pretio emuntur, si non plus in frumento, vino, & aliis rebus accipiat, quam quod (solūtis speciebus in pretium pecunia) non nisi viginti florins unus ematur: ut taxatio si facienda habito respectu celebratur contractus ad tempus, vel ad pretium, quo frumentum, & vinum currenti anno venduntur, spatio tā, dierum post tempus messis, aut Autumni. Ita legitur in Constitutione Imperii 1577, facta Francordiz tit. 19.

Ex quo sequitur, gravissimē peccare, & ad restitutionem teneri eos, qui dum frumenta, & vina in vili pretio sunt, in hujusmodi speciebus emunt census qui durant etiam tempore caritatis annona, ita ut quandoque in pretio recipiantur pro 100. decem, aut etiam viginti.

LXXXII. Oppono 1. contra 1. & 2. R. Pecuniam pecunia emere, est usurarium: Sed hoc fit in empionē census tam realis, quam personalis, etiam Germanici, quinque pro centum. Ergo.

Sequens Epistola encyclica nonnulla circa usuram declarat.

Etiam in multis locis non esse receptam. Et quotidiana praxis prudentum, & timoratorum speciem mali tollit iuxta Rationem 5. pro R. 1. datam.

At 6. R. Constitutionem *Pii V.* & *Caroli V.* quod hoc in multis locis non esse receptam. Et quotidiana praxis prudentum, & timoratorum speciem mali tollit iuxta Rationem 5. pro R. 1. datam.

His verbis complectuntur, & explicant sententias suas Cardinales, ac Theologi, & viri Canonum pertinisci.

SS. D. N. BENEDICTI PAPÆ XIV.

Epistola encyclica ad Episcopos Italæ directa,

Qua nonnulla circa usuram declarantur.

BENEDICTUS PAPA XIV.

VENERABILES FRATRES, SALUTEM, ET APOSTOLICAM BENEDICTIONEM.

VIX pervenit ad aures nostras, ob novam controversiam (nemp̄, an quidam contractus validus judicari debet) nonnullas per Italiam disseminari sententias, que sane doctrinæ haud consentaneæ viderentur; cum statim nostri Apostolici ministeri partem esse duximus, opportunum afferre remedium, ne malum ejusmodi, temporis diuturnitatem, ac silentio, vices magis acquireret; aditumque ipsi intercedere, ne latius serperet, & incolunnes adhuc Italie Civitates labefactaret.

Quapropter eam rationem, consilium suscepimus, quo Sedes Apostolica semper uti consuevit: Quippe rem totam explicavimus nonnullis ex Venerabilibus Fratribus Nostris Sancta Romana Ecclesiæ Cardinalibus, qui Sacrae Theologie scientia, & Canonice disciplina studio, ac pertinacitate plurimum commendantur: Accivimus etiam plures Regulares in utraque facultate prastantes, quorum aliquos ex Monachis, alios ex Ordine Mendicantium, alios demum, ex Clericis Regularibus selegimus, & Praesulm, quoque iuris utriusque laetitia prædictum, & in Foro diu versatum adhibuimus. Diem quartam indiximus Juli, qui nuper præterit, ut coram Nobis illi omnes convenienter, quibus naturam totius negotii declaravimus; quod illi ante cogitatum, perspectuceptime deprehendimus.

Post hac præcepimus, ut omni partium studio, omnique cupiditate soluti, rem totam accuratè perpendent, susque opiniones in scripto exponant; non tam patiuntur expeditum ab ipsis, ut iudicium ferrent de contractu, qui controvergia causam initio præbuerat, cum plus documenta non suppetent, que necessariò ad id requirebantur; sed ut certam de usuri doctrinam constituerent, cui non mediocre detrimentum inferre videbantur ea, que nuper in vulgus spargi coepérunt: Jussa fecerunt universi; jam suas sententias palam declararunt in diuibus Congregationibus, quarum prima coram Nobis habita est die 18. Juli, altera vero die prima Augusti, qui menses nuper elapsi sunt; ac demum easdem sententias Congregationis Secretario scriptas tradidicunt.

Porro hac unanimi consensu probaverunt.

I. Peccati genus illud, quod usura vocatur, quodque in contractu mutui propriam suam sedem, & locum habet, in eo est depositum, quod quis ex ipsomet mutuo, quod suæ natüræ tantum duximbat redi postulat quantum receptum est, plus sibi reddi velit, quod est receptum; ideoque ultra sortem, lucrum aliquod, ipsius ratione mutui, sibi deberi contendat. Omne propriece hujusmodi lucrum, quod sortem supererit, illicitum & usurarium est.

II. Neque vero ad istam labem purgandam, ullum arcessiri subsidium poterit, vel ex eo quod id lucrum non excedens, & nimis, sed moderatum; non magnum sed exiguum sit; vel ex eo, quod is à quo id lucrum solius causa mutui depositur, non pauper, sed dives existat; non datam sibi mutuo summam relidur otiosam, sed ad fortunas amplificandas, vel novis coemendis prædis, vel quæstusq[ue] agiandis negotiis, utilissimè sit impensurus. Contra mutui siquidem legem, que necessariò in dati, atque redditi equalitate versatur, agere ille convincitur, quisquis eadem equalitate semel posita, plus aliquid à qualibet, vi mutui ipsius, cui per seque laji sat est factum, exigere adhuc non veretur; prouide si accepterit, restituendo erit obnoxius ex eius obligatione Justitia, quam communiatim appellant, & cuius est in humanis contrâctibus equalitatem, cuiusque propriam, & sancte servare, & non servatum exadē reparare.

III. Per hac autem nequaquam negatur, posse quandoque una cum mutui contractu quosdam alios, ut ajet, titulos, cosdemque ipsimet universi nature mutui, minime innatos, & intrinsecos forte concurrere, ex quibus valor omnino, legitima causa consurgat quidem amplius sub sortem ex mutuo debitam riœ exegendi. Neque item negatur posse multoties pecuniam ab unoquoque suam per alios diverse prorsus naturæ à mutui natura contractus, recte collocat, & impendi, sive ad prouentus sibi annuos conquirendos, sive etiam ad licitam mercaturam, & negotiacionem exercendam, honestaque indolem luca percienda.

IV. Quemadmodum vero in tot ejusmodi diversis contractibus generibus, si sua cujusque non servatur aquilitas: quidquid plus justus recipitur, si minus ad usuram (eo quod omne mutuum tam apterum, quam palliatum ab sit) at certè ad aliam veram injuriam, restituendi onus pariter afferentem, spectare compertum est; Ita si riœ omnibus paragantur, & ad Justitiam libram exigitur, dubitandum non est, quin multiplex in ipsis contractibus mutui modus, & ratio suppetat humana commercia, & fructuosam ipsam negotiationem ad publicum commodum conservandi, ac frequentandi. Absit enim a Christianorum animis ut per usuras, aut similes alienas injurias florere posse lucrosa commercia existimant; cum contra ex ipso oraculo divino dicamus, quod *Justitia enit gentem, miseros autem facit populus peccatum*. Prov. 14. 34.

V. Sed illud diligenter advertendum est falso sibi quemquam, & nonnisi temere persusuram, reperiri semper, ac præsto ubique esse, vel una cum munro, titulos alios legitimos, vel secluso etiam mutuo contractus alios justos, quorum vel titulorum, vel contractum præsidio, quiescumque pecunia, frumentum, aliudve in genitis alteri cuicunque creditoris toties semper liceat actuarium moderatum ultra sortem integrum, salvamque recipere. Ita si quis senserit, non modo divinis documentis, & Catholicæ Ecclesiæ de usura iudicio, sed ipsi etiam humano communis sensu, ac naturali ratione, procul dubio adversabitur. Neminem enim id saltem latere potest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici, ac nudo mutuo alteri succurrere, ipso præsentis Christo Domino edocente: *Volenti mutuare a te, ne avertaris*. Matth. 5. 42. & quod similius multis in circumstantiis, præter unum mutuum, alteri nulli vero, justoque contractui locus esse possit. Quisquis igitur sua conscientia consultum velit, inquirat prius diligenter oportet, ne cum mutuo justus alius titulus; vere ne justus alter à mutuo contractus occurrat, quoque beneficio, quodquerit lucrum, omni labore expersus, & immune reddatur.

His verbis complectuntur, & explicant sententias suas Cardinales, ac Theologi, & viri Canonum pertinisci.

Tract. IX. Examen VIII.

mi, quorum consilium in hoc gravissimo negotio postulavimus; Nos quoque privatum studium nostrum conferre in eamdem causam non pretermissemus, antequam Congregationes haberentur, & quo tempore habebantur, & ipsis etiam peractis; Nam praestantium virorum suffragia, que modo commemoravimus diligissimè percurrimus. Cum haec ita sint approbamus, & confirmamus quemque in sententiis superioribus expositis continentur, cum Scriptores plane omnes, Theologos, & Canonum Professores plura sacrum litterarum testimonia, Pontificum Decesorum Nostrorum Decreta, Conciliorum, & Patrum auctoritas ad eam sententias comprobandas penè consipit videantur. Insuper aperiuntur cognovimus auctores, quibus contraria sententia debent & eos pariter, qui illas lovent, ac tuentur, aut illis ansam, seu occasionem prabere videntur. Neque ignoramus, quanta sapientia, & gravitate defensione veritatis suscepimus. Theologi finitimi illis regionibus, ubi controversia ejusmodi principiis haberetur. Quare has literas Encyclicas dedimus universis Italie Archiepiscopis, Episcopis, & Ordinariis, ut hæc tibi, Venerabilis Frater, & ceteris omnibus innotesceret; & quoties Synodus celebratur, ad populum verba facere, cumque sacri doctrinis instruere contigerit, nihil omnino alienum proferatur ab illis sententiis, quas superioris recensimus. Admonemus etiam vehementer, omnem solitudinem impendere, ne quis in vestris Diocesis audeat litteris, aut sermonibus contrarium docere. Si quis autem parere dereliquerit, illum obnoxium, & subiectum declaramus penitus per Sacros Canones in eos propositis, qui mandata Apostolica contempserit, ac violaverit.

De contractu autem, qui novas has controversias excitat, nihil in praesentia statuimus, nihil etiam determinum modo de aliis contractibus, pro quibus Theologi, & Canonum Interpretes in diversis abeant sententias, atram pietatis vestrae studium, ac religionem inflammandam existimamus, ut hac qua subjicimus, exceptione demandemus.

Primum gravissimum verbis populis vestris ostendite usura labem, ac vitium à divinis litteris vehementer improbari; illud quidem varia formis, atque species induere, ut Fideles Christi Sanguine restituot in libertatem, & gratiam rursus in extremis ruinam precipites impellar; quo circa si pecuniam suam collocare velint, diligenter caveant, ne cupiditate omnium malorum forte rapiantur, sed potius ab illis, qui doctrina, ac virtus gloria super ceteros efficiuntur, consilium exposcant.

Secundo loco, qui viribus suis, ac sapientia ita confidunt; ut responsu ferre de iis questionibus non dubitent (que tamen haec exiguan Sacra Theologia, & Canonum scientiam requirunt) ab extremis que semper vito sunt, longè se abstineant: Etenim aliqui tanta severitate de iis rebus judicant, ut quamlibet utilitatem ex pecunia desumptam accusent, tamquam illicitam, & cum usura conjunctim; contra vero nonnulli indulgentes adeo, remissique sunt, ut quodcumque emolumenitum ab usura turpitudine liberum existimat. Suis privatis opinionibus ne nimis adherant; sed priusquam resonbum reddant, plures scriptores examinent qui magis inter ceteros predicantur, deinde eas partes suscipiant, quas tum ratione, tum auctoritate plene confirmatis intelligent. Quod si disputatione insurgat, dum contractus aliquis in examen adducatur, nulle omnino contumeliam in eos configantr, qui contraria sententiam sequuntur, neque illam gravibus censuris notandum assentant, si præsentem ratione & præstantium virorum testimonios minime careat, si quidem convitatio, atque injuria vinculum christiana charitas infringunt, & gravissima populo offenditionem, & scandalum praferunt.

Tertio loco, qui ab omni usura labore immunes, & integrus prestare volunt, suamque pecuniam ita alteri dare, & fructum legitimum solammodo percipiunt, admonendi sunt, ut contractum instituendum area declarant, & conditiones inferendas explicent, & quem fructum ex eadem pecunia postulent. Hæc magis opererentur non modo ad animi sollicitudines, & scrupulos evitandos, sed ad ipsum contractum in foro externo comprobandum. Hæc etiam aditum intercludunt disputacionibus, que non semel concitanda sunt, ut clare pateat, utrum pecunia, que ritè data alteri esse videatur, revera tamen palliatam usuram contineat.

Quarto loco vos hortamur; ne aditum relinquatis inepitis illorum sermonibus, qui dicitant, de usuris hoc tempore questionem insitui, que solo nomine continentur; cum ex pecunia, que qualibet ratione alteri conceditur, fructus, ut plurimum comparetur. Etenim quam falsum id sit, & à veritate alienum, plane deprehendimus, si perpendamus, naturam unius contractus ab alterius natura prorsus diversam, & sequentiam esse; & ea pariter discrepare magno more, inter se que à diversis inter se contractibus consequuntur. Revera discernimus aperiuntur intercedit fructum inter qui jure haec ex pecunia desumitur; ideoque potes in utroque foro retineri; ac fructum qui ex pecunia illicite conciliatur; ideoque fori utriusque iudicio restituentur. Constat igitur haud inanem de usuris questionem hoc tempore proponi ob eam causam, quod ut plurimum ex pecunia, que alteri tribuitur, fructus aliquis excipiat.

Hæc potissimum vobis indicanda censimus sperandum fore, ut mandetis executioni quæcumque per has literas a Nobis prescribuntur. Opportunitus quoque remedii consuletis uti confidimus, si forte ob hanc novam de usuris controversiam in Diocesi vestra turbæ concitentur, vel corripentes ad labefactandum sane doctrinam, & puritatem inducantur. Postremò vobis, & gregi cura vestra concredio Apostolicam Benedictiōnem impertimur.

Dauam Roma apud S. Mariam Majorem die 1. Novembris 1745. Pontificatus Nostri anno VI.

CASUS PRIMUS.

MATHIAS habet centum aureos designatos ad dominum neptis suæ, illosque dat mercatori ad negotiandum, eo pacto, ut qui tempore nupsert, non modò centum illos aureos restituat, sed etiam lucrum singulis annis accrescat capitali ad rationem sex pro centenario; & ita post 12. annos, quando neptem matrimonio conjungit, ex capitali, lucro, & auctario, petit aureos fere trecentos. Mercatori autem res sua pro voto non successit, nec summan tantam reddere nunc potest absque jactura bonorum suorum, & ex altera parte, si dos non detur, matrimonii somlemnitas non celebrabitur, idque in gravissimum puerilem damnum.

Queritur, an contractus illi cum Mercatore initus sit validus, tenetaque potius aliquo damno suo providere quam maximo puella.

ma-

JUV De Usura.

manere salvum cum lucro certo, non possunt ab usurâ redditi libera alio modo quam per supradictos tres contractus virtualiter intentos: unum societas, in quo dos erat exposita periculo, alium assecratiōnis ipsius dotis, tertium assecratiōnis lucri certi, relata pro his mercatori parte reliqua totius incerti lucri, ergo dare pecunias mercatori ad lucrum certum, cum intentione trium contractuum certi.

Tum. Quia in multis mundi partibus hoc ipsum servatur ut homines dent suas pecunias mercatoribus cum certo lucro quotannis, nec fit aliqui desuper his scrupulus: id quod tamen aperte esset usura, nisi intentio contrahentis esset, hos insimul inire tacite contractus societas, & assecratiōnis capitalis, & lucri.

Nec credendum est, hanc antiquam consuetudinem dandi mercatori pecunias cum annuali certo lucro si ea omnino esset usuraria, & juri divino contraria, ita publicè permisam esse, utpote quæ originem habuit à modo licito contrahendi societatem cum praefata duplice assecratiōnis capitalis, & lucri certi, relato tuto lucro incerto, sed multo majori, ipsi mercatori, cum qui eadem intentione saltem virtutile, nunc continuatur: quia de qualibet præsumuntur vel lucrum, modo licito potius quam illico. Et cum sit antiqua, & immemorabilis consuetudo, habet vim statutis, & per eam probatur titulus, ac privilegium quod allegatur pro illa, l. Hor jure, s. Datus aque, f. De aqua quo, & actio, & cap. Super quibusdam, s. Præterea, de Verb. sign.

Nec obstat, quod Caj. in Opusculis suis, tr. 21. resp. 11. expressè assertum contractum societas, quo salvo capitali reddantur scuta quinque pro centum de lucro, non excusat ab usura per tres prefatos contractus subtiliellecos: eo quod ex natura sua ipsi contractus societas non intelligantur, & proinde hoc volito, non statim alii intenduntur.

Unde Cajetanus expressè damnat contractum quendam societas ex Germania partibus, quo quis dat in societatem centum mercatori salvo capitali, eo pacto, ut sibi rediderent quinque in anno pro parte sua lux ei res requiredi.

Addit etiam, hoc modo latissimum aperiri campum nobilissimi dandi pecunias ad usuram sub colori initia societas cum mercatore, quia de lucro, salvo capitali, possent facile se excusare per illas assecratiōnes virtualiter intentas.

Hæc omnia non obstante, immo ipsem Cajetanus approbat tres prefatos contractus insimul cum eadem persona celebratos, per eosque celebrari certum lucrum sorte principaliter manente secura ab omni usuraria lege affirmat ubi supra art. 2.

Quare ad primum Resp. quod contractus societas, si præcise consideretur, & ex sola natura sua, prout distinctus à ceteris, non sufficit, ut per ipsum solum justificetur certum lucrum redditus conferenti pecunias, quin sit usura, ut probat argumentum Attamen consideratus, ut conjugatus cum duobus prefatis, & quatenus isti vel formaliter, & expressè, vel saltem equipollenter, & tacite per contrahentes intenduntur, tunc certum est illud lucrum, pro pecunia in societate datis accipere annuatim, non est usura, ut supra declaratum est.

Ad secundum dicitur, quod consuetudo illa dandi mercatori centum in societatem, ut salvo contractu reddantur eiusquator in anno, tunc erit illicita, quādō id fit ex vi solidus contractus societas, nullo alio addito, & hoc modo reprehenditur à Cajetano; sed est licita quando alii duo contractus assecratiōnis cum eo, qui est societas, conjunguntur, ut quando intentio eorum, qui sic societatem ineunt, fuit tacite, & æquipollenter assecrari capitale, & lucrum certum, relato tuto incerto majori lucro ipsi mercatori: hoc enim casu consuetudo per hos tres contractus formaliter, & expresse copta, per eodem tacite, & virtualiter continua licita est.

Ad Tertium negatur aperiri viam latam nobilibus ad exercendas usuras. Immò, ut illorum conscientie securè redditur, prescribuntur modi, quo lucrum illud certum pro datis mercatori pecunia accipere licet potuerunt; si non intendant mutuum, sed veram, & realē societatem, & ne capitale periculum habeat, intendant relinquere mercatori aliquam quantitatem lucri incerti, pro assecratiōne ejusdem capitalis: & aliam quantitatē ipsiusmet lucri incerti: ut ex centum auris in societate positis, verisimile lucrum sit duodecim vel quindecim, deducis expensis, accipiant quinque, vel sex reliquis aliis duabus partibus mercatori pro securitate principalis sortis, & pro redēptione lucri dubii pro certo.

Non enim buis opinioni officit. Quod hi tres contractus cum eadem persona non possint celebrari, & idē mercatori dare centum, ut reddat aliquod certum lucrum esse contractū omnino usurarium: eo quod societas sit per mercatorem assecrata est vere mutuum; quia transseunt in ejus dominium, & mercatores in periculo manent, ac prōinde potes illi pro libito ui: vel negotiando, vel prædia emendo, vel alijs distrahebō: ut que sibi pertinet, & suo comodo servantur: quo fit, ut tres illi contractus sive simul, sive successivē cum eadem persona fiant, sibi ad invicem repugnant, & convertantique societatem in mutuum remanente domino pecuniae penes solū mercatorem, & non penes singulos socios.

Non enim hoc officit. Tum quia nulla est ratio urgens, ob quam hi tres contractus cum diversis personis fieri possint, & non cum una, & eadem, siquidem proper societatem initam mercator non redidit peioris conditiois quam aliis.

Tum, quia falsum est, dominium rei eo solo in alium transire, quod periculum in se recipiat, ut patet de commodato ad certum usum cum pacto, ut totum periculum sit apud commodatarium: vel de deposito cum pacto, ut custodiens periculum maneat, nec prōinde tamen rei commodate dominium in commodatarium transeat, ne deponit dominium in depositarium, ut sat patet in c. 1. de Commodat. Et in c. fini de Deposito, l. 1. & l. Licet, f. Depos.

Tum, quia reddens pecuniam mercatori in societatem, tradit illam non absolute, sed cum onere, & modo, ut eis utatur in talen negotiationem, aut in empionem talium mercium; & potest discende a societe, & suas pecunias repeteat, si contrarium fiat, maxime quando in pactum deduxit: immo potest addere pecunias, si alter, quam conventionem est negotiatur, non obstante assecratiōnis capitalis, & lucri certi: ergo non est in potestate mercatoris datis sic pecunias uti pro libito, nec eas in aliis usus, quam in eos, ad quos sunt tradita, expendere. Arg. 1. Si concurredit, f. pro socio, & leg. Legatum, f. de Administr. rer. ad civ. pert. Et in Clementina, quia non contingit, de Relig. Dom.

Unde cum illud fundatum sit juri contrarium, neque pecunia in societatem data cum praefata duplice assecratiōne habeant rationem mutui, neque istarum dominium in recipiēntem transeat, sed vere sit eius, qui pecunias societati tradit, idē veritati nostre sententie nihil nocet.

Advertat tamen Confessorius, ne excessus lucri certi, ut exigitur, injustum reddat hunc contractum; oportet enim ut major pars incerti, & probabilis lucri mercatori relinquatur, pro assecratiōne sortis principaliter, & lucri certi, quantum valet periculum, cui merces sunt exposita: qui si habetur tantum ratio quantitatis pecunia; seu mercium, quæ negotiationi exponuntur, & non jactura, industria, & laboris, quibus assecrator se offert, inæqualis est societas, & usuram saperet. Valor hujus assecratiōnis non est jure taxatus, sed peritorum mercatorum iudicio est arbitrandus; semper tamen ea debet esse intentio contrahentium, ut si nullum adsit lucrum nec facta sit mercium jactura, nihil omnino pro assecratiōne petatur, quia iniustitia committereatur. Si

V 2 cut

cum etiam, quando assecurans minus lucri, quam par est, recipit, & persona est, quae donare potest, si libere illud minus, accepit, non erit tunc illicitum cum possit de suo facere quod voluntur.

Ad secundum quod petebatur. An debitor solvere tenetur cum proprio domino, no creditor illud minus patitur.

Res. teneri, quia statim ac res, cujus sum dominus, est mihi necessaria, & in contrac^tu non est contrarium expressum, non est jus alteri eam retinendo me invito.

CASUS SECUNDUS.

Nicolaus dives a multis annis item moverat Frans ciso de quadam legato ducorum aureorum sibi reliquo, & tandem data est a Justice sententia, ut Franciscus legatum solvatur, & interim census annum in re aliqua fructufera constitutus, donec integrare satisficiat. Inde rogatus ab amico Nicolaus census hunc vendit ducentis, & decem auri, insolu prorsus Franciscus; sed quia ab aliquibus in ergiter sorpulit, tunc quod ob dilatum solutionem census alcum acceperat; tunc quod consulecus ius carius vendidat, quae emerat. Parochum adiit.

Queritur, quid quoad utramque sit illi in conscientia dicendum?

In primo puncto hujus causus dubitatione oritur ex motu *Pii V.* de Constitutis censibus, ubi census omnes, alia forma quam illic prescripta, declarantur usurarii. Tunc, quod dare aliquod aposita pena, ut si certe dic me reddas, ponam solvas, usurariam judicatur ab Innoc. in cap. *Suum, de Penis.* Tam demum, quod magnum hic aditus hominibus appetitur ad usuras, ut qui facile possent inter se convenire, ut unus mutuo det pecunias, & inde ad pacies dies citr alterum ante iudicem, ad eas sibi restituendas; & quod iste fatitur se non posse eas restituere, & sic condemnabatur ad census solventem, quoniamque illas reddat, & hoc modo mutuas incurabatur aliquid ob dilatum solutionem. *Verum*

Dicendum, quod constitutum per sententiam iudicis census, aut in penam consummatur, dummodo illa sit vera & non ficta, id est, quod debitor nihil solvere, cum absque magno suo damno possit, aut ob interesse verum luci cessantis, quod creditor ob solutione invenit pauper esse in foro conscientie licitum, ita ut creditor absque ullo scrupulo possit illum census exigere, toto illo tempore quo principale debitum non solvit.

Tunc, quia pena etiam a mutuante bona fide, & moderate imposta, ut per illam mutuatoris ad servandam fidem cogatur, & promissio die solvatur, nec est industria, nec reddit contractum usurarium, ergo minus erit iniquitas, si eodem respectu imponatur a iudice. Tunc, quia iudex potuit obligare Franciscum ad solventum statim totum debitum, quod erat Franciscus grave & damnosus, ergo potuit etiam obligare ad id, quod est levius, & utilius, nempe ut si nolit statim restituere, census solvatur, donec illa reddat. Arg. c. *Cui plus de Reg. iur. I. 6.*

Tunc, quia iudicis est penam adhibere, ad coercendam debitoris negligentiam, & ut creditor melius suum recipiat, & idem cum obligatio ad solventum census hoc fine sit a iudice inuncta, profecto in utroque foro licita erit, ut est casus expressus in cap. *Suum, de Penis, & in cap. Dilecti, de Arbitri.*

Nec obstat *Bulla Pii V.* quia illa loquitur, & disponit solum de iis censibus, qui per emptiōnēm dato pterio creantur, ut patet ex verso. *Rursum nisi reō in pecunia numerata, &c.* & ideō non est de illis, qui per presentiam iudicis, vel per alios contractus diversos admodum ab empione constituntur. Tunc quia ratio tota, ob quam prescripta fuit a Pio V. illa forma in censibus, ea extitit, ut occurseret fraudibus usurarii, que sub nomine emptioris comittabantur, que ratio cum omnino esset in censu.

penali, cessabit etiam ipsa legis dispositio. Arg. cum cesante, *de Appellat.*

Non solum obstat: quod addebatur de pena imposta, quia dicitur absolute non esse verum, sed tunc solidū, quando talis pena imponitur malo animo, vel est nimis exorbitans, ut quando mutuans scit mutuarium non posse statuto tempore solvere, aut quando iudicis, aut creditoris animus fuit obligare debitorum ad solventum censem, pro usu illius pecuniae, & ea praescribit ratione, quia interim per illud tempus, quo non solvit, uitio illa, aut census positum est tantus, quod non servatur aquilatia, & justitia debita in esse: in his enim castibus dannant Innocentius, & aili Doctores impostana posnam.

Non efficit distinguū ultimum, quia negatur aperiti ex hoc adiungit usurari, quando talis census habet solidū rationem penae, & imponit vel veram contumaciam, & ad collendam debitoris negligientiam.

Allud, quod in praesenti casu petitur est: An debitis census majori pretio quam fuerit onus, seu quam fuerit debitum, pro quo fuit a iudice impositum usurari, *sua iniustitiam commiserit?*

Res. Quod nec usurari, nec iustitiam commiserit, sive vendat majori, sive emat minori pretio. *Tunc*, quia iustum peremptum census non consistit in indivisiib[us], ubi legi Principis non est taxatum, sed habet latitudinem infiniti, medii, & rigorosus pretius, velut merces alia, ac proinde iustum est in foro conscientia: inter illam iusit pretius latitudinem vendere aut emere illum, pluris, vel minoris.

Tunc quia multitudine vendorum, & paucitas emptorum, & e[st] contra multitudine emptorum, & paucitas vendorum pretia rerum alterat, & variat, ut omnes Doctores fatentur, & idem cum census sit res vendibilis, ut constat, potest minus valere, quando multi sunt qui vendant, & pauci qui emant, & e[st] conversus plus valebit, si pauci sint vendores, & multi emptores.

Tunc, quia passim Roma servatur, eos qui habent in montibus Iulii, pietatis, & aliis emptos census, eosdem aliquando majori, non invenimus minori pretiū, sed habet latitudinem infiniti, medii, & rigorosus pretius, etiam absque magno suo damno possit, aut ob interesse verum luci cessantis, quod creditor ob solutione invenit pauper esse in foro conscientie licitum, ita ut creditor absque ullo scrupulo possit illum census exigere, toto illo tempore quo principale debitum non solvit.

Quero V. Estete licita vel usurari Olla fortunae, in qua sep̄, quis pro paucis crucigeris extrahit schedam notarum pretio 100. florinorum quos Proses Olla tenet eti solvere; Vel pro 20. florinis extraht schedas vacuas?

LXXIII. Res. 1. Certum est, quod Olla fortunae parce, vel numquā sit a Magistris conceienda.

Ratio: Tunc quia in ea fraudes committi possunt in signature, impositione, extractione schedarum. *Tunc etiam*, quia multa in ea pecunias prodigant cum suo, suorumque damno, & pecunia ex patria afferuntur. *Tunc etiam*, quia non multum abest a lusu alearium, qui in iure prohibetur.

Res. 2. Olla fortunae secundum se, id est, seclusis fraudibus, & pravis circumstantiis sumpta, non est usuraria, nec iniqua.

Ratio 1. p. Usura non committitur nisi in mutuo. Sed in Olla fortunae non est contractus mutuus, sed reducitur ad contractus emptorū, & venditionis, in quo primum est pecunia data, merces empta est spes rei accipienda. Sicut, si quis a piscatore, vel aucupi pro aere, emat, quod uno die capiēt, si nihil vel parum capiat, teneat solvere; si capiens capiat plus pretio aere, teneat tradere. *Ergo* non est usura in Olla fortunae secundum se sumpta.

Ez quo patet 2. pars: Quia contractus emptorū, & venditionis secundum se non est iniquus.

Nor. quod in hoc contractus pretium rei non mensuratur juxta valorem rei tradita, sed iuxta spem, & incertitudinem lucri vel damni.

Quero VI. Empito Chygraphorum estne

usu-

usuaria vel inqua, si fiat minori pretio, quam sit debitum Chygraphorum seu Syngraphae insertum, v. g. si emens facilis possit obtinere Capitale quam creditor?

LXXIV. Res. 1. Certum est, quod ob lucrum cesserat, damnum emergens, solutionis incertitudinem, vel periculum licet Chygrapha emere minori pretio.

Ratio: Cum enim hac sint pretio astimabila, iuxta eorum proportionem decrescit valor Chygrapha sive & aliarum mercium.

Res. 2. Actionem seu titulum alterius, sive debitum illiquidum, & litigiosum emere, severè est iure prohibitum, & irritum. Ita patet in Jure, & Interpretibus ejus. Sermo Ergo hic est de debitis liquidis.

Res. 3. Tuttius, & probabilis est, Chygrapha non possit emi minori pretio, si communū nominū arbitrio nulla sit difficultas, nec ex parte emensis, nec venditatis. Nec ullus titulus damni, difficultas, &c.

Ratio: Quia nullus adest titulus minuendi pretium.

Oppono: Titulus est, quia pecunia praesens, & habere rem ipsam pluris astimatur, quam pecunia futura, & habere solum actionem ad rem. Ergo.

Ad hoc dist. ant. Si pecunia sit futura, & absens non solum physicē, sed & moraliter, conc. ant. si moraliter, seu communī astimatio sit praesens, N. Ant: Pecunia ergo, que sine omni difficultate haberit potest, moraliter censetur esse praesens. Ideo ergo pecunia actu numerata communiter pluris astimatur, quia communiter adest inuenit saltum ex titulis in R. 1. adductis, & communiter attenditur ad id quod communitatis.

Res. 4. Tuttius, & probabilis est, Officiales Principis praefecti solvendis debitis, non posse minori pretio Chygrapha emere.

Ratio: Quia ex officio teneat solvere totum. Et si sibi possint solvere totum, cur non & creditoribus? Et dato, quod hi aliquid sponte remittant, remittunt Principi, cuius prouida seratio accrescit.

Not. si quid a creditore tali Officiis detur per modum doni omnino gratuitū, & sine omni exactione, possit illū acceptare, modo scandalum desit.

Res. 5. Si aliquis debiti soluto per se agravio a Principi habet possit, emptor autem ex speciali, qua apud eum pollet, gratia, eam facile possit habere, potest Chygraphum minori pretio emere, si communis prudentia opinio illud minoris astimet.

Ratio: Tunc quia pretium rei penitentia ex moralitate astimatur. Tunc etiam, quia specialis favor Principis non debet aliquem facere deteriorius conditionis, quam sit aliis, eo favore cariens: Sed alius potest tale Chygraphum minori pretio emere, si industria & ut exposita negotiacioni, ad quam pecunia solum se habet ut materia. Ergo. Vide Tract. 8. Exam. 6. n. 113.

Oppono: Nemo ex iniquitate sua debet reportare commodum. Sed hoc fit in casu R. 5. Ergo.

N. min. Nam usurarii teneat restituere rem, quam per usuram accepit saltem eadem specie usū consumptibilem; lucrum vero ex ea factum non reportat ex iniquitate, sed ex industria.

Notatione est exceptio post R. 2. facta.

Res. 6. Haereditas usurarii teneat ad omnia eius debita persolvenda, non tamen (nisi fuerint cooperati) ultra facultates haereditarias, nec altero pro altero, seu in solidum, sed singuli tantum pro rata.

Ratio 1. p. Quia vere possident alienum.

Ratio 2. p. Qui restituere teneat solum ratione rei accepta, tantum teneat, quantum res illa valeret.

Sed sic est de haeredibus usurarii, si nullatenus sint cooperati. Ergo.

Ratio 3. p. Quia singuli seorsim solum succident in parte haereditatis. Ergo.

Res. 7. Ad restitutionem damni mutuarii illati teneantur etiam cooperantes usurarii, ut sunt 1. fa-

mu-

muli, nomine suorum principalium facientes contractus usurarios, vel cum autoritate cogendi judicialemissa ad exigenda debita usuraria, secus si solidum simpliciter instanti nutati mittantur ad ea petenda. 2. Famuli, qui pignora recipiunt, vel asservant, aut pecuniam numerant. 3. Qui inquirunt mutuariatos sub usura, & inter eos ac mutuatores formam pacta. 4. Juges, Consiliarii, aliquae Officiales, qui compellunt solvere usuras, vel solutas non repeteat, qui euam ipso factio sunt excommunicati. Secus est de iis, qui majora mala vitanda solidum permittunt usurarios, nisi forte eis tanta impont onera, ut cogant augere usuras, tunc enim sunt causa hujus angimenti.

*Ratio patet supra Tract. 8. Exam. 6. n. 114.
Resp. 8. Usurarius mentalis (de quo num. 67.
R. 4. in hoc Exam.) etiam tenetur ad restituendum.*

Ratio: Quia possidet alienum.

Resp. 9. Si mutuarius det ex gratitudine, vel amicitia, mutuator vero accipiat, ut debitum ex vi mutui tenetur restituere ratione conscientiae errorum, quamdiu illa durat. Si vero mutuarius det ut debitum, mutuator vero accipiat, ut donum, tenetur restituere, non ratione acceptiois, sed rei acceptae, si rascierit.

1. Pars patet ex Tr. de Conscientia. Secunda ex dictis.

QUÆRO IX. Licetne petere mutuum sub usura?

LXXXVII. Resp. Probabilis est, non licere petere mutuum sub usura sine illa necessitate, licere tamen ex ratione, & rationabilis causa petere ab usurario ad id parato. Ita S. Thom. hic art. 4. Cuius ratio, & verba videantur supra Tract. 7. Exam. 7. num. 145. in R. ad 2. Casum.

Sed licetne saltē pecunias apud usurarium depone?

Dico: Si non habes alium, apud quem deponas, non peccas, quia nec direc̄tē, nec indirec̄tē vis damnum tertii, quod cum tanto tuo damno vitare non teneris. Secus si alium habeas, ob rationem oppositam.

QUÆRO X. Quæ sunt pœnæ usurariorum?

LXXXVIII. Resp. Sunt variae. 1. Sunt infames. 2. Non admittuntur ad sacramenta Confessionis, aut Communionis, nec ad oblationes altaris. 3. Privantur sepultura Ecclesiastica. 4. Eorum testamento sunt nulla.

Nota tamen his pœnæ solidū subjacerunt usurarios manifestos, qui sunt tales factō vel jure; factō quidem, si nimis in plam usuras exerceant, ut nulla tergiversatione id negare possint; lue vero, si Judicis sententia tales sint declarati, vel per iudeos testes probati, vel sponte coram Judge confessi.

EXAMEN IX.

De Monte Pietatis, Cambio, Contrac̄tu Societatis, Locazione, Conductione, Pignore, Hypotheca, Fideiūsione, Transactio, Mandato, Deposito, Commodato, Precario.

QUÆRO I. Quod es tuum de his iudicium?

LXXIX. Resp. Juxta ordinem, quid mihi videatur probabilis.

Mons pietatis est summa pecunia, vel cumulus

frumenti aliarumve rerum usu consumptibilium, seu

mutabilium, ex publico arario, vel pietae alicuius

divitis fundatus ad subveniendum, vel mutuandum

(erga pignus, & modicam retributionem) pauperibus, & indigentibus, ne usurarium voragine deglulantur.

Hic Mons est honestus, & licitus, si habeat has

conditions. 1. Ut qui montis curam gerant, pauperibus mutuum potentibus teneantur certam quantitatem dare, ut v. g. tres aureos, vel tres modios triticis. 2. Ut detur solidum ad certum tempus, v. g. annum, vel paulo diuinus; & hoc ideo, ne mox evanesceret, ut alii non possit subveniri. 3. Ut promoniti securitate mutuariatos det sufficiens pignus, ne sit periculum non recipiendi mutatum. 4. Ut mutuariatos quovis mense ultra sortem aliquid partim solvat; non propter mutum. (ut fit in usura) sed pro montis conservatione, ministrorum sustentatione, stipendio, domus reparacione, cistarum, granilarum, serarum, &c. confectione; &c. quae cedunt principali per utilitatem ipsorummet indigentiam mutum accipientem, nec non ministrorum Montis, qui liberos rationum conscribunt pignora, ne corrumpantur, asservant pecunias numerant pro commodo mutuariatos. 5. Si tempore statuo mutuariatos non solvant, ut pignora vendantur justo pretio, (quod fit auctoritate publica) & derrahant solidum id, quod debetur Monti, & Ministris eius, reliquam redetur mutuariato, cuius erat pignus. 6. Ut à mutuariato non adipiciatur plus, nisi quod est necesse pro expensis ad conservationem Montis, sine illo luero montis, seu augmento; quia illi excessus darebit vii mutui, & esseget usurarius, quia non appetat ulli titulus, cum indemnitate montis, & ministris aliud consulum sit, ut supponitur, & consequenter fieret mons impie-

ta. LXXX. *Cambium* est permutatio pecunia pro pecunia inter Capsorem & Capsarium. Differat mutuo, quia in eo per se debet aliquantisper expediti soluto: in cambio vero potest permutari pecunia præsens pro praesenti, & dilatio temporis in eo se habet per accidentem. Item cambium potest fieri in sola pecunia, mutuū vero etiam in olio, tritico, &c.

Dividitur in siccum, seu fictum, & in seale. *Fictum* est ficte, seu apparet Cambium, revera utrum est mutuum palliatum adeoque usurarium, ut si accipiat lucrum præcisæ ratione temporis dilati, & non ratione loci, aliquos tituli. *Realē* est legitima pecuniarum permutatio. Et hoc est duplex. *Unum* manuale, seu minutum, quod pecunia unius formæ permutatur cum pecunia alterius formæ, v. g. aurei cum argenteisgrandioribus cum minoribus, veterescum novis. *Aliorum* est locale, quo permutant pecunia præsens pro absente secundum locum. Quod fit duplicit. 1. Si Campori pecuniam præsentem det hic, ut Camparius per se, vel per suum correspondentem accipiat eam alibi. 2. Ut pecuniam accipiat hic, & alibi restituit.

Ad justitiam Cambii requiruntur has conditions. 1. Ut caret fraude, & simulatione. 2. Ut nihil accipiat pro sola dilatio. 3. Ut servetur justum pretium, & hoc est, quod taxatum est Lege, vel communi consuetudine, aut prudentum iudicio, consideratis laboribus, industria, periculis, expensis, &c. pecunia enim in cambio se habet ut quadam mera, Primum, quod usum primarium quidem est taxatum, Principi, dum est causa, quad usum usum verò secundarium taxat dicit mode: in quo differt a frumento, in cuius taxatione consideratur omnis ejus usus, & idem tāxa licet non potest excedi.

Licitum est, & omni usura etiam virtuali caret Cambium manuale, uti & locale per literas. *Ratio:* Quia quidquid datur in eo ultra sortem, datur ob titulum pratio estimabilem, uti est. 1. Puritas, vel raritas monetae. 2. Labor Camporis in congerenda, asservanda, numeranda omnis generis pecunia, præsens, & quidem absque stipendio. 3. Assecutio Camparii pecunia alibi recipienda. 4. Onus transferendi pecuniam alio. 5. Liberatio à solutione tabellari, & periculo amittendi pecunias in itinere. 6. Lucrum cessans, & damnum emergens. 7. Expensa in famulis, & scribas, &c.

Pecunia cambi variatio circumstantiis potest va-

riari, crescere & decrescere, ut sit in aliis mercibus.

LXXXI. & LXXXII. *Contractus Societatis* est duorum, vel plurium conventio ad conferendum aliquid in commune lucrum & claram juxta proportionem rerum contributum. Fit duobus modis. 1. Ut si societas omnium bonorum quacunque via, & honesto modo, vel titulo obvenientia, sive pro presenti, sive in futurum. 2. Quod magis est in usu, ut si Societas certa rei, ut si plures in certo negotio conveniant ad communem lucrum.

Dictus contractus est licitus, si vestiarum debitis conditionibus, quarum prima est, ut negotiatio, in qua fit societas, sit licita. 2. Ut qui ponit pecuniam, subeat etiam communem periculum juxta illum Regulam juris: Qui sentit communam, sentire, debet & omnis; & contra. 3. Ut juxta arbitrium prudentem undeque que serveat aequitatem & proportionem, tam quod lucri, quam quod danni partitionem. 4. Ut pecunia sub pacto lucri non debet homini negotiatio non exercit, quia esset usura ex contractu mutui, & non esset contractus Societas.

Plura de his spectant ad Juristas.

CASUS PRIMUS.

Petrus & Paulus societatem quandam ineunte datis ab uno mille aureis, adhibita ab alio diligenter & industria, non minoris pretii, quam essent pecunia, eo pacto, ut tam lucra quam damna ex æquo dividenter, semper tamen aliqua pars lucri in augmentum societatis accresceret, cumque post aliquo annos capitalis foret magnum, accidit tamen, ut navis mercibus ferè submergitur, nec alii remanserint, quam mille aurei; quibus societas initium sumpsit, & ille, qui eosdem apposuit, repetit illos, nollens amplius societatem continuare, sed alter instat, partem dictorum aureorum sibi esse debitam, que cum toto capitali erat conjuncta, & ab eo indivisa, neque aequum fore, ut sui laboris, & industrie jacturum, ac datum ipso solus patitur.

Queritur. Quia ratione in societatis debet fieri lucri distributio, tum etiam danni recompensatio, quando nullum adest lucrum, vel dependerit capite aucto ppositum?

Existimat aliqui, quod ubi industria, & opera unius equatur in valore pecuniarum alterius, debere ex æquo lucrum dividiri inter ipsos, deducit expensis, & rebus progressu negotii perditis. Quod si finita societas fortuna adeò adversa existerit, ut omnia perirent, etiam ipsum capitale, tunc neutrum ex sociis teneri ad aliquid reficiendum alteri, cum eterque damnum æquale passus fuerit, unus in aposita pecunia, alter in adhibita industria, que in valore illi æquatur. Sed si in fine societatis nullum reiperatur lucrum, capitale vero salvum maneat, ubi industria unius, & pecunia alterius aequalia erant debere capite illud, inter utrumque socium dividit, dummodo nulla intervererit culpa ejus, qui operam suam adhibuit.

Ratio, in qua potissimum hac sententia stabilitur haec est, quod cum paria in societate eterque contulit, si unus totum, quod contulit, prorsus amitteret, nempe valorem sus industrie & laboris, alter vero reasumatur totum quod apositus, nempe saluum suum capitale, magna est inæqualitas; que repugnat iustæ societatis legibus. *Leg.* Si id quod in principio, & s. Item cujus, ff. Pro sociis. *Leg.* Cum duobus, & Quidam tagariam ead. *tit.*

Confirmatur. Quia si industria unius valet mille aureos, verum eiit dicere, quod eterque posuit in societate mille aureos, unus numerata pecunia, alter in opera & labore, quare si lucrum tantum esset dividendum, & non capitale, sequeretur, quod qui apposuit in numismate mille aureos, & lucrum ascenderat ad sexcentos aureos, quod iste habebit in fine mille, & trecentos aureos, conferens autem opera trecentos au-

reos, quæ videtur notabilis aequalitas, cum uterque apposuerit æquale pretium.

Contra tamen sententia prior à Confessariis sequenda est, nempe capitale integrum, quod unus apposuit, si remaneat saluum, & totum lucrum pereat, pertinere ad eum qui illud apposuit, nec teneriaiquid ex eo conferre apponenti operas, nec ad aliquam compensationem damnum, quod ex passus in amissione sui laboris & industrie.

Tum. Quia capitale, cum sit res permanens, possit manere sine lucro, debet eo ipso, quod maneat, manere domino suo, qui illud apposuit, sicut si periret, ipsi periret: non enim per contractum societas amitteret, qui illud contulit, verum ipsum dominum, & res qualibet si perit, a domino perit, & si maneat, domino manet. At opera, & industria cum sint res quedam successiva, in fluxu coesistentes non possunt esse sine lucro, quia perirent, & ideo debent perire solum apponenti illas, tamquam eorum dominio, quia huic periculo, & damno seipsum exposuit, ex vi hujus contractus.

Secundus. Quia dominus pecunia, dupli pericula ex vi societas se offert, uni perdendi pecunia, non alteri amitteri usum negotiandi, & lucrandi ipsum alii via, quatenus toro illo tempore, quo societas durat, apud ipsum detinetur occupata; nec alii pro tunc ut illa potest. Et ideo ex propria ratione & vi hujus contractus, si pecunia ista apposita pereant ipsi domino apponenti perire debent, & si maneat eidem manere.

Confirmatur. Quia sicut apponens operas, quando nullum succedit lucrum, illas perdit; ita quoque apponens pecunias, ubi nullum contingit lucrum, perdit similiter usum sua pecunia, ex qua, si eam alio negotio, quam societas exponeret, manus forsitan & natura hujus contractus, quam ex communi uso & intentione mercatorum conferens pecunias se extonit non tantum periculo perderi illas suo damno, sed etiam perdendi usum negotiandi, cum eis alii utilitas & fructus, & similiter conferens operas extonit periculo, si nullum eveniat lucrum; perden illas & laborandi in vacuum.

Tertio. Quia societas non ordinatur ad acquisitionem, & divisionem pecuniarum, quæ in capite ab initio fuerunt apposita, sed ad solam acquisitionem, & divisionem lucri, ut satis patet. Et ideo si nullum contingat lucrum, nihil debet ex ea recipere aliquis socius, sed eterque frustratur suo usu pecuniarum, emolumento is, qui contulit operarum utilitate is, qui laboravit.

Pro responsione autem ad omnia, quæ à parte adversa adduci possunt: *Notandum* est primum, quod licet in societate ejusdem, & unius rationis, in qua uterque apponit aequales pecunias, & parem industria, si nullum postea adest lucrum, sed aliquid ipsius capitalis maneat, dividit debet ex æquo inter utrumque socium, cum æquale damnum eterque incurrat: in ea tamen societate, in qua unus solus apposuit pecunias, alter industria, que appellari solet diversarum rationum societas, majori damno se extonit apponens pecunias, quam industria; quia ille sese offert tam periculo perderi pecunias suas, quam etiam damno non utendi illis in aliis negotiis, ex quibus poterat emolumenta aliquod sperare: sed conferens tantam industrias, & operas nulli alteri se offert discrimini, quam frusta laborandi: & hoc probat tam recepta inter mercatores consuetudo, quan natura ipsa contractus hujusce societatis.

Secundum advertendum est: quod cum apponere operas ad societatem, non sit eas locare (diferunt enim maxime societas & locatio) hinc est, quod valor operarum, quas socius confert, non debet estimari absolute, & secundum se, sed in ordine, & respectu ad lucrum ex societate illa eventurum, perennis omnibus circumstantiis temporis, loci, peritiae, industrie, laboris & periculi, & illis similibus, soci-